

Ивана Кнежевић

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА СТРАНЕ СТРУЧНЕ ЛЕКСИКЕ КОРПУСА БОГОСЛОВСКИХ НАУЧНИХ РАДОВА НА СРПСКОМ И ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ

У овом раду анализираћемо речи из корпуса богословских научних радова на српском и енглеском језику које су преузете углавном из грчког, латинског и хебрејског језика. У случају где постоје и одговарајући преводи извршићемо компаративну анализу и, поред тога, приложићемо и резултате статистичке анализе.

Кључне речи: *функционална стилистика, теолингвистика, компаративна анализа, интернационализми, општенаучна терминологија, ускостручна терминологија, српски језик, енглески језик, статистичка анализа*

0. Функционална стилистика дефинише неке основне карактеристике стила научних радова уопште којима се ови видно диференцирају од стила осталих функционалних стилова – књижевноуметничког, административног, разговорног и публицистичког (Тошовић, 2002, стр. 97). Реализује се примарно у писменој форми, мада у оквиру овог стила постоје жанрови с усменом реализацијом (Катњић-Бакаршић, 1999, стр. 26). Поједини лингвисти указују и на разлике у стилу природних и друштвених наука (Цвиллинг, 1989, стр. 27–36). Према степену стручности у оквиру научног стила поједини аутори разликују строго научни (академски), научно-уџбенички и научно-популарни подстил (Тошовић, 2002, стр. 330), док неки научно-популарни подстил сврставају у публицистички стил (Катњић-Бакаршић, 1999, стр. 23; 65–66).

Стил научних дела сваке поједине области науке такође има своје специфичне карактеристике, или се пак неке особености својствене

свим или већини научних радова могу појавити у извесној мери модификоване, допуњене, непотпуне у научним радовима појединих наука.

Потреба да се питање стила научних радова из области теологије подробно обради проистиче из његове научне актуелности, односно потребе да се прошири опсег научног сазнања у домену функционалне стилистике и теолингвистике. Питања односа језика и религије, односно језика и хришћанства, неоправдано дуго била су изузета из озбиљнијег научног истраживања. Интересовање за овај проблем појавиће се тек током последњих деценија двадесетог века, а то интересовање покренуће пре свега пољски, руски и украјински лингвисти. Сам проблем научног стила у области теологије јесте област стилистике која у теолингвистици на енглеском говорном подручју није била предмет озбиљнијег и опсежнијег и систематичнијег истраживања, како с монолингвалног, тако и с контрастивног становишта (Crystal, 2018, стр. 9). У српској социокултурној и језичкој средини таква истраживања – и на примерима енглеског језика, с монолингвалног и контрастивног аспекта – вршена су последњих година и резултати тих истраживања предочени су научној јавности (нпр. Кнежевић, 2010; Кнежевић, 2011а; Кнежевић, 2011б; Кнежевић, 2012а; Кнежевић, 2012б; Кнежевић, 2016а; Кнежевић, 2016б; Кнежевић, 2019).

Оно што научни стил теолошких дела чини видно другачијим од стила научних радова других научних области јесте то да теолошки научни радови представљају “пресек” двају стилова. Заправо, поштујући поделу и схватање стила неких лингвиста може се закључити да су у теолошким научним радовима присутне одлике научног стила, тако и религијског стила на чије постојање и потребу да се подробније истражи указује све већи број научника (опширније в. Гадомский, 2008, стр. 21–32; Бугаева, 2005, стр. 3–11). Научни стил у области теологије може се тако посматрати и као припадник групе научног стила уопште, али и као област у оквиру религијског стила, па ће неке карактеристике религијског стила уопште истовремено важити и за област теологије као науке. Другим речима, карактеристике стила научних радова у области теологије могу се тражити у пресеку научног стила уопште и религијског стила.

С друге стране, неки лингвисти заузимају другачији угао посматрања овог проблема. Наиме, они користе термин функционално-стилски комплекс (ФСК), и издвајају сакрални ФСК у оквиру којег посебно место заузима научни стил теологије, званично-пословни (административно-пословни) стил у области унутарцрквене комуникације, информативно--публицистички у сфери црквеног јавног информисања, књижевноуметнички у жанровима црквене књижевности, и разговорни стил припадника Цркве (в. Тошовић, 2002, стр. 94–95; Кончаревић, 2010, стр. 414). Дакле, сваки стил сакралног ФСК има одговарајући пандан у секуларном функционалном стилу. Они не виде разлог за издвајање религијског стила као засебног који би се проучавао напоредо с другим функционалним стилевима. Поштујући ово становиште, могли бисмо тражити додирне тачке стила теолошких научних радова (сакралног ФСК-а) са стилем научних радова у оквиру секуларног ФСК-а, који би у том смислу представљали дати скуп заједничких елемената. Посматрајући ова два различита угла виђења проблема, више смо склони другом поменутом становишту и сматрамо да није захвално посматрати религијски стил као засебан, одвојен од осталих функционалних стилова (научног, књижевноуметничког, административног, разговорног); управо као што нисмо склони да прихватимо поделу једног језика на “различито насловљене друге” језике (Кнежевић, 2012б, стр. 151–161).

Ови различити углови посматрања стила теолошких научних радова продукт су и специфичног предмета истраживања саме теологије, будући да, осим научне, она закриљује и сферу религије као форме друштвене свести. Стил научних радова из домена богословља разликује се од научног стила других области науке, али с њима има и додирних тачака и сличности. Специфичност научног стила теолошких радова проистиче из специфичне методологије богословља и карактера богословског познања у односу на логичко-епистемолошку природу сазнања у другим научним областима. Теологија задире и у домен вредносних оријентација сваког појединца – члана одређене конфесионалне заједнице, па је на плану језичког израза она далеко отворенија и приступачнија разумевању много већег броја реципијената него што је то случај с другим научним дисциплинама. Стваралаштво сваког теолога нужно изражава учење Цркве, и тако

није индивидуалне већ еклисијалне природе. Оваква усмереност теологије захтева и одговарајући стил изражавања. Међутим, научност излагања не сме бити нарушена чињеницом да је информација која се презентује често намењена широком кругу прималаца. Ова екстралингвистичка својства најјачи утицај врше на нивоу лексике. С друге стране, лексика теологије као научне области има и своје заједничке црте с осталим наукама, посебно с неким хуманистичким наукама, попут философије, психологије и сл., али се од њих и битно разликује по појединим особеностима ексклузивно теолошке лексике. Наведене чињенице, односни утицаји како религије тако и науке на теолошки научни језик чине лексички слој теолошких научних радова јединственим, разноликим, богатим, другачијим од већине осталих научних области.

Неке од основних лексичких карактеристика стила научних богословских радова јесу употреба термина – општенаучних и номнеклатурних, интернационализама, црквенословенизама, пресликаних страних речи, неологизама, и др.

1. ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМИ У ЛЕКСИЦИ НАУКЕ

За научну лексику уопште карактеристична је употреба интернационализама. Под интернационализмима се подразумевају лексеме или афикси који постоје у најмање три језика од којих су два несродна (Аврамова, 2003, стр. 58). Према неким ауторима интернационализми (европеизми или паневропеизми) јесу речи грчког и/или латинског порекла, директно преузете из речника тих језика, које су се рашириле у европским језицима преко њихове употребе у научном дискурсу (Нуорлуото, 2017, стр. 128), док други сматрају да интернационализми не морају имати обавезно грчко или латинско порекло, већ могу потицати и из других језика (Драгићевић, 2018, стр. 240). Интернационализми се срећу у различитим језицима уз већи или мањи степен фонетске, граматичке и семантичке адаптације (нпр. у српском језику: *ретроспектива*, *феномен*, *конструкција*...).

У неким научним текстовима они чине готово половину свих пунозначних речи. То су првенствено речи грчког и латинског порекла (нпр. у области религије, медицине, права), посебно с обзиром на

чињеницу да је латински кроз цео средњи век до ренесансе био језик науке и да су се научна дела писала искључиво овим језиком. Међутим, интернационализми данас подразумевају и речи које су ушле у енглески, односно српски речник, и из других, најчешће европских језика, попут немачког, француског, италијанског, а у зависности од различитих фактора, као што су: говорно подручје на коме се дата област науке (или правац у нпр. уметности) појавила, била посебно развијена, достигла врхунац и сл. У енглеском језику ово су углавном дуге вишесложне речи, примарно из романских језика, од којих неке, иако прилагођене енглеском фонолошком систему, и даље “звуче страно”, никада се нису у потпуности асимилирале. Често и само њихово звучање ствара сложене асоцијације и научној прози дају онај суви, строги, чињенички “тон” (*perform, cardinal, comprise, analogous, approximate, circular, heterogeneous, initial, internal, maximum, minimum, respectively, simultaneous*). Њихова непотпуна асимилација огледа се и у очуваној форми за множину коју су понеле из језика из кога су дошле (*phenomenon – phenomena, automaton – automata*). Такав је случај с именицом *criterion* (*Of Water and the Spirit*) коју речник *Word Origins* описује следећим речима:

Another descendant of *krités* was Greek *kritérion* ‘standard for making a judgment’, borrowed directly into English in the 17th century as *criterion*.

Collins English Dictionary даје и додатно објашњење о употреби:

Criteria, the plural of *criterion*, is not acceptable as a singular noun in careful written and spoken English: *this criterion is not valid; these criteria are not valid.* (1991, стр. 337)

Временом су неке именице развиле различита значења у облику једнине и множине, као именица *datum – data*, која се чак у облику множине осећа и користи као именица у једнини. У речнику *Collins English Dictionary* (1991, стр. 404) за облик у једнини **datum** стоју:

“a single piece of information; fact”, а упућује такође на облик **data** где стоји објашњење:

data 1.a series of observations, measurements, or facts; information. 2. Also called: **information**. *Computer technol.* The information operated on by a computer program.

Usage. Although now generally used as a singular noun, *data* is properly a plural.

Дакле употреба термина *datum* – *data* променила се с применом компјутерске технологије и статистичких метода. Како је значење ове речи најближе значењу речи *information*, и с обзиром на то да наставак за множину у латинском језику *-a* мање јасно указује на облик множине него енглески наставак *-s*, овај облик у множини често се третира као облик за једнину. Оваква употреба је данас веома честа и ретко се осећа као погрешна. Било како било, у формалном енглеском језику препоручује се избегавање употребе облика *data* као облика за једнину. Поменуте речи јављају се и у српском вокабулару, али су се оне и фонолошки и граматички прилагодиле српском језику (нпр. иницијални, максимални, минимални, аналогни...).

Поједини лингвисти помињу овакве речи и под називом “интелектуалне” (Гумовская, 2008, стр. 66), које исходе из потребе савременог друштва да лексема прецизно и тачно именује појмове, односно “књишке” речи (Арнолд, 1990, стр. 263). Арнолд овакве речи описује као дуге, вишесложне позајмљене речи које се често нису у потпуности асимилирале и које неретко имају у неутралном стилу кратке и прости синониме (1990, стр. 263).

Душка Кликовац сматра да се речи страног порекла или интернационализми користе често и тамо где то није неопходно, односно где постоји домаћи еквивалент. Међутим, аутор жели да применом интернационализама постави текст у научну традицију, да огласи да припада међународној научној заједници, и да из ње узима управо оно што науку разликује и одваја од других људских делатности. Научни стил тежи дакле самообележавању, истиче тиме своју особеност и у односу на друге стилове. Она ипак скреће пажњу да уколико је та тежња за самообележавањем екстремна и чак претендује манипулацији, ствара се тешко разумљив, претенциозан језик (Klikovac, 2008, стр. 205).

2. ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМИ У АКАДЕМСКИМ ТЕОЛОШКИМ РАДОВИМА

У овом раду посебно ћемо се осврнути на особености интернационализама – речи које су у савремени језик, енглески и српски, ушле углавном из грчког, латинског и хебрејског језика. С обзиром на чињеницу да је главни акценат на богословским научним радовима,

скренућемо пажњу на интернационализме у општенаучној и уско-стручној терминологији, и анализираћемо њихову употребу у радovima академског, односно строго научног подстила, еминентних аутора који су стварали на енглеском и српском језику, а у случају где постоје и одговарајући преводи извршићемо компаративну анализу. Поред тога, приложићемо и резултате статистичке анализе која је спроведена на корпусу од осамнаест теолошких радова академског, научно-уџбеничког и научно-популарног подстила, која има циљ да утврди процентуалну заступљеност интернационализама у оквиру ускостручне терминологије.

2.1. Интернационализми као општенаучни термини

Знатан део лексике богословских радова академског подстила чине интернационализми, речи које се срећу и у разним другим језицима у мање или више адаптираној форми. Од интернационализама који се односе на општенаучне термине у анализираном корпусу на енглеском језику као илустрацију издвојили смо следеће: **consensus, issue, conception, structure** (*The New Testament*); **instance, discussion, consider** (*The Byzantine Legacy in the Orthodox Church*); **essence, validity, juridical sense, pseudomorphosis** (*Of Water and the Spirit*), а у радовима на српском: *аргумент, смисао, антецеденс, консеквенс, каузалан, анализа, синтеза* (Личност и суштина у теологији светог Григорија Паламе и Евхаристијска теорија личности и православна веронаука) и сл.

Примери употребе општенаучних термина интернационализама у корпусу на енглеском језику били би следећи:

Of these letters, only in Galatians and Philippians is the **argument** itself closely interwoven with personal **data** about Paul as an apostle, thus making the author's own history and experience a kind of "gospel story". (Tarazi, 1999, стр. 127)

Johannes M. Hoeck, in his **critical analysis** of the Damascene's **manuscript** tradition mentions four works connected with John's name which deal with Islam. (Meyendorff, 1982, стр. 91–92)

The literary **structure** of Mark can best be discerned precisely by paying attention to the way Paul and the **issue** facing his Gentile churches show through in the story of Jesus. (Tarazi, 1999, стр. 129)

The following list breaks this **structure** down into some more detail and **indicates** how these **sections** reflect Paul himself, his gospel, or specific **issues** faced by adherents to his gospel. (Tarazi, 1999, стр. 129)

Скренућемо пажњу на један пример који је и сам аутор нашао за сходно да издвоји од осталог текста. Наиме, у раду *The Byzantine Legacy in the Orthodox Church* аутор користи термин латинског порекла иако постоји одговарајући еквивалент на енглеском језику, и додатно га издваја курзивом:

A Dialogue between a Saracen and a Christian, a combination of two **opuscula**, both of which are to be found also under the name of Theodore Abu-Qurra, an author who will be mentioned later in this paper. (Meyendorff, 1982, стр. 92)

Неки речници, попут *Word Origins* ову реч не бележе. Ипак, *Collins English Dictionary* наводи следеће њено значење и порекло: **opuscule Rare**. A small or insignificant artistic work [C17 via French from Latin *opusculum*, form *opus* work] (1991, стр. 1097).

Употребом интернационализма уместо домаћег еквивалента аутор означава свој рад и себе као припадника међународне научне заједнице као битне и одвојене у односу на остале сфере људске делатности. У постојећем преводу овог рада на српски језику преводилац оставља исту форму:

Разговор између Сарацена и хришћана је комбинација два *opuscula*, а оба можемо наћи и код писца Теодора Абу-Кура, кога ћемо поменути касније. (Мајендорф, 2006, стр. 120)

2.2. Интернационализми номенклатуре

Међу интернационализмима се налазе не само општенаучни термини већ и **ускостручна термилошка** лексика. Када је о ускостручним терминима реч, они су првенствено пореклом из латинског и грчког, али и хебрејског језика. Прилагођени су углавном процесом транскрипције или су фонолошко-морфолошки адаптирани у енглеском, односно у српском језику. У енглеском језику то су термини махом грчког и латинског, а ређе и хебрејског порекла. Они су углавном током средњег века ушли у енглески језик и временом се одомаћили.

Следе неки од примера из корпуса на енглеском с подацима о њиховој етимологији.

У раду *Of Water and the Spirit* према речнику *Word Origins*:

liturgy – Etymologically, liturgy means ‘public performance’. It comes via late Latin *liturgia* from Greek *leitourgía* ‘public service or worship’. This was a derivative of *leitourgós* ‘public servant’, hence ‘priest’, a compound formed from *leit-*, the stem of *lēós* ‘people, multitude’ (from which English gets *layman*), and *érgon* ‘work, action’ (source of English *energy*).

Међутим, исти аутор наводи ову реч у транскрибованој форми: *leitourgia* и користи је чак 13 пута у датом раду у овом транскрибованом облику, чиме жели да истакне дати термин и његово порекло.

sacrament – *Sacred* is one of a wide range of English words that go back to Latin *sacer* ‘sacred, holy’ (which itself came from the same base that produced Latin *sancire* ‘consecrate’, source of English *saint*, *sanctuary*, etc). Many of them come via the derived verb *sacrāre* ‘consecrate’. These include *consecrate*, *execrate*, **sacrament**, and *sacred* itself, which was originally the past participle of the now obsolete verb *sacre* ‘consecrate’, a descendant via Old French *sacer* of Latin *sacrāre*. Amongst other relatives are *sacerdotal* (from Latin *sacerdōs* ‘priest’, a derivative of the same base as *sacer*), *sacrifice* (from a Latin compound meaning ‘make holy’), *sacrilege* (from a Latin compound meaning ‘steal holy things’), *sacristan* and its more heavily disguised relative *sexton*, *sacrosanct* (etymologically ‘consecrated with religious ceremonies’), and *sacrum* ‘bottom section of the spine’ (short for medieval Latin *os sacrum* ‘holy bone’, which was a direct translation of Greek *hieron ostéon*, an allusion to the use of the bone in sacrificial ceremonies).

Piety – упућује на **pity** Latin *pius* ‘pious’, an adjective of unknown origin which gave English *expiate* and *pious*, had a noun derivative *pietās*. This has come into English in three distinct forms. First to arrive, more or less contemporaneously, were *pity* and *piety*, which were borrowed from respectively Old French *pite* and *piete*. These both developed from Latin *pietās*, and were originally synonymous, but they became differentiated in meaning before they arrived in English. The Italian descendant of the Latin noun was *pietà*, which English took over in the 17th century as a term for a ‘statue of Mary holding the body of the crucified Christ’.

Vulgar Latin **pietantia*, a derivative of *pietās*, meant ‘charitable donation’. It has given English *pittance*.

Pentecost – упућује на реч **Five** – is one of a general Indo-European family of words signifying ‘five’. It goes back ultimately to Indo-European **pengke*, which also produced Greek *pénte* (source of English *pentagon*, **pentecost** [OE] – literally ‘fiftieth day’ – *pentagram*, etc), Sanskrit *pañca* (source of English *punch* ‘spiced drink’), and Latin *quīnque*. In due course this under-went a phonetic transformation to **pempe*, which was the direct ancestor of prehistoric Germanic **fimfi*. This led on in its turn to German *fünf*, Dutch *vijf*. Swedish and Danish *fem*, and English *five*. **Epiphany** - 17th century. Via French *épiphānie* from, ultimately, Greek *epiphaneia* “manifestation,” from *epiphanein* “to manifest,” from *phanein* “to show”. **Pasch** према *Collins English Dictionary* – an archaic name for Passover of Easter
[from Old French *pasches*, via Church Latin and Greek, from Hebrew *pesah*). (1991, стр. 1138)

У раду *Byzantine Legacy in the Orthodox Church* према речнику *Word Origins*:

anathema – Originally in Greek *anáthēma* was a ‘votive offering’ (it was a derivative of the compound verb *anatithénai* ‘set up, dedicate’, formed from the prefix *ana-* ‘up’ and the verb *tithénai* ‘place’, source of English *theme* and related to English *do*). But from being broadly ‘anything offered up for religious purposes’, the word gradually developed negative associations of ‘something dedicated to evil’; and by the time it reached Latin it meant ‘curse’ or ‘accursed person’.

heresy – Etymologically, a *heresy* is a ‘choice’ one makes. The word comes ultimately from Greek *háiresis* ‘choice’, a derivative of *hairein* ‘take, choose’. This was applied metaphorically to a ‘course of action or thought which one chooses to take’, hence to a particular ‘school of thought’, and ultimately to a ‘faction’ or ‘sect’. The word passed into Latin as *haeresis*, which early Christian writers used for ‘unorthodox sect or doctrine’, and thence via Vulgar Latin **heresia* and Old French *heresie* into English. (Another derivative of *hairein*, incidentally, was *diairein* ‘divide’, from which English gets *diaeresis*.)

Collins English Dictionary наводи етимологију следећих термина:

exegesis – From Greek, from *exēgeisthai* “to interpret”, from *EX-hēgeisthai* “to guide”. (1991, стр. 542)

hesychast – From Medieval Latin *hesychasta* mystic, from Greek *hēsukhasets*, from *hēsukhazein*, to be tranquil, from *hēsukhos* quiet. (1991, стр. 729)

hypostasis – From late Latin: substance, from Greek *hupostasis* foundation, from *huphistasthai* to stand under, from HYPO- + *histanai* to cause stand. (1991, стр. 766)

synod – From late Latin *synodus*, from Greek *sunodos*, from SYN- + *hodos* a way. (1991, стр. 1564)

У раду *The New Testament према Word Origins*:

scripture – упућује на реч **Scribe** is at the centre of a large network of English words that go back to Latin *scrībere* ‘write’. Others include *ascribe*, *describe*, *scribble*, and *shrive*, while its past participle *scriptus* has contributed *script*, **scripture**, and *transcript*. *Scribe* itself comes from the Latin derivative *scrība* ‘official writer’. *Scrībere* went back to an Indo-European base which meant ‘cut, incise’, reflecting the origins of writing in carving marks on stone, wood, or clay; this was **skreibh-*, an extension of **sker-*, from which English gets *shear*, *short*, etc.

epistle - *Epistle* has never really caught on in English as a general term for a ‘letter’ – too high- falutin – but in fact from a semantic point of view its origins are quite simple. It comes ultimately from Greek *epistolé*, which meant ‘something sent to someone’. This was a derivative of *epistéllein*, a compound verb formed from the prefix *epi-* ‘to’ and *stellein* ‘send’ (as in *apostle*, literally ‘someone sent out’). English actually acquired the word for the first time during the Anglo-Saxon period, directly from Latin *epistola*, and it survived into the 16th century in the reduced form *pistle*. In the 14th century, however, it was reborrowed, via Old French, as *epistle*.

Messiah према *Collins English Dictionary* – From French *Messie* from, ultimately Hebrew *māchīāh* anointed. (1991, стр. 980)

eschatology према *Collins English Dictionary* – From Greek *eskhatos* last. (1991, стр. 530)

У радовима на српском језику интернационализми су такође у већи- ни случајева грчког порекла, као нпр: **теологија**, **ипостас**, **апостол**, **ерминевтика**, **епистемологија**, **евхаристија**, **епиклеза**, **Пневма- тологија**, **литургија**, **енергија**, **есхатологија**, **икономија**, **јерархи- зација**. Они су или транскрибовани или на фонетско-морфолошки начин адаптирани у српском језику и махом одомаћени, познати стручњацима у богословској научној области. Известан број њих има

своје еквиваленте у српском језику и то су најчешће калкови с грчког. Тако ће, на пример, именици **теологија** одговарати домаћа реч **богословље**. Међутим, постоји већи број еквивалената ових грчких позајмљеница међу црквенословенизмима, тако, на пример, грцизму **доксологија** одговара црквенословенизам **славословије**, а српска адаптација гласи **славословље**.

Неки аутори интернационализме наводе у загради пошто су претходно дали превод или калк, нпр:

Тријадолошки постављено стваралаштво на посебан начин опет потврђује неопходност прихватања плодних потенцијала заједничне (= **кинонијске**) или, пак, саборне (= **католичанске**) врсте универзалности бића. (Лубардић, 2001, стр. 69)

Неки, пак чине супротно:

Василије ту описује како је, и зашто, он почео да употребљава једну боље одговарајућу и богословски тачнију **доксологију** (= **литургијски возглас, славослов**) Свете Тројице. (Јевтић, 1990, стр. 11)

Аутори свакако рачунају на читаоца стручњака коме су ови термини познати, те му намера није да објасни значење термина, већ да скрене пажњу на употребљене форме и тиме изнесе неке додатне информације и идеје које ће сам читалац на тај начин препознати.

Издвојили смо још неке од примера интернационализама-номенклатура на српском језику које Речник српског језика не бележи и/или је и сам аутор нашао за нужно да га издвоји курзивом:

телесиургија – грцизам је издвојен курзивом, а *Речник српског језика* га не бележи, као ни *Речник православне теологије* и *Речник религијских појмова*:

Њихово богословље је, по њему, плод *телесиургије* Духа Светога, Његовог божанског дејства и деловања (енергије). (Јевтић, 1990, стр. 6)

икономија – грцизам је издвојен курзивом, а *Речник српског језика* га не бележи, као ни *Речник религијских појмова*, али га дефинише *Речник православне теологије* (Брија, 1999, стр. 195–198):

Ова мисијска или **икономијска** страна (“Икономија” у библијском смислу: Оковоџа као код Апостола Павла) или улога Духа Светога, показује Његово место и делатност у општем промисаоном плану

или Домостроју Божијем, почев од самог стварања света па све до доласка реалности будућег века. (Јевтић, 1990, стр. 8)

јерургија – грцизам који *Речник српског језика* не бележи, као ни *Речник православне теологије* и *Речник религијских појмова*:

Св. Григорије Богослов опет, сав је израстао из литургијског опита Цркве и богословствује из литургијске теологије, тачније речено, из литургијске **јерургије**. (Јевтић, 1990, стр. 6)

пневматолошки – термин који *Речник српског језика* не бележи, као ни *Речник православне теологије* и *Речник религијских појмова*:

Отуда и онако изразито **пневматолошки** карактер тог Јеванђеља (Јевтић, 1990, стр. 6)

епиклеза, епиклетички:

Јер и у Литургији и у општем животу Цркве, стално се испољава **епиклетички** карактер самог бића и понашања Цркве, нарочито њене молитве, којом живи и дише и креће се и постоји у свету и историји. (Јевтић, 1990, стр. 20)

Употреба интернационализама (латинизама, грцизама, хебраизама) у богословским радовима било у транслитерализованој било у пресликаној форми оригиналног облика, како на српском тако и на енглеском језику, даје научном тексту тон “озбиљности, одвојености и уникатности”, и оставља утисак “високог стила”.

3. СТАТИСТИЧКА АНАЛИЗА ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАМА У НАУЧНИМ БОГОСЛОВСКИМ РАДОВИМА

За потребе овог рада извршена је статистичка анализа извесног броја дела еминентних аутора из области теологије на енглеском и српском језику, а у вези с њиховом припадношћу датом подстилу. Анализа је спроведена на корпусу од хиљаду речи сваког појединачног рада како би се утврдила процентуална заступљеност интренационализама у оквиру ускостручне терминологије.

3.1. Статистичка анализа радова академског подстила

Детаљна анализа ускостручних термина употребљених у строго научним радовима ових двеју језички и културно различитих средина показала је значајне диференцијације. Радови на српском језику су не само далеко бројчано богатији поменутом номенклатурном лексиком већ је и њена разноликост знатно већа. Наиме, од укупног фонда ускостручних термина интернационализми су у радовима на српском језику заступљени у просеку с око 18% у укупном уделу ускостручне лексике (3,5% у укупном лексичком фонду), и то у раду *Личност и суштина у теологији светог Григорија Паламе* око 17% (3% у укупном лексичком фонду), у делу *Духовност православља* око 23% (5% у укупном лексичком фонду), а у раду *Евхаристијска теорија личности и православна веронаука* око 14% (2% у укупном лексичком фонду). У радовима на енглеском језику овај просек износи око 12% (односно 1% од укупног лексичког фонда), и то у *The New Testament* они чине око 6 % од укупне ускостручне лексике (0,5% од укупног лексичког фонда), у *The Byzantine Legacy in the Orthodox Church* 12% (1% од укупног лексичког фонда), а у *Of Water and the Spirit* око 18% (2% од укупног лексичког фонда).

3.2. Статистичка анализа радова научно-уџбеничког подстила

Радови научно-уџбеничког подстила разликују се по циљу, садржају и карактеру циљне читалачке публике од радова строго научног подстила. Сам карактер адресата – предзнање, мотивација и потребе, утицаће на стил текстова научно-уџбеничког подстила, што ће се најјасније одразити на нивоу лексике. Употреба термина, како општенаучних тако и уско стручних, сведена је на мању меру.

У оквирима ускостручних термина, аутори уџбеника на енглеском језику у већој мери прибегавају употреби интернационализама (грцизама, латинизам и хебраизама) који чине просечно чак 29% од укупног фонда ускостручне лексике (или око 2,6% укупног лексичког фонда), и то у *The Church in the Ancient Society* око 34%, у *An Introduction to the New Testament and the Origins of Christianity* око 28%, док у *The Cambridge Companion to St Paul* 27%. За разлику од радова на српском где они чине 22% од укупног фонда ускостручне лексике (или око 2%

укупног лексичког фонда), тачније у *Увод у Свето писмо Старог завета* око 26%, у *Српска Православна Црква: прилози за историју* око 14%, а у *Увод у Нови завет: Основи новозаветне веронауке* око 26%.

Висока учесталост интернационализама у укупном уделу ускостручне терминологије у испитаном корпусу уџбеника, а за разлику од академских радова, може се објаснити чињеницом да је реч о универзитетским теолошким уџбеницима. Аутори су имали у виду да циљну читалачку публику чине будући експерти, који су на прагу да и сами постану пуноправни чланови групе стручњака за дату област, и који већ поседују висок ниво знања из дате области. Поред тога, анализа показује да је реч и виšekратном понављању једних истих номенклатурних интернационализама, што такође утиче на њихову бројност. За разлику од строго научних радова, где аутор нема потребу за понављањем, у уџбеницима је понављање истих термина нужно и очекивано, ради подробнијег објашњења, како би реченице биле краће ради приступачности излагања, али и чињенице да их, једном употребљене и по потреби објашњене, аутор може слободно даље у тексту користити без бојазни да ће изазвати нејасноће код читалаца. Осим тога, понављање се у стилу уџбеничких радова не сматра недостатком, већ је уобичајено и очекивано за читаоца. Тако се, нпр. у испитаном делу корпуса (од 1000 речи) у *An Introduction to the New Testament and the Origins of Christianity* интернационализам – именица *Gentiles* и придев *Gentile* појављују чак 17, односно 15 пута; а **apostles** чак 6 пута. Један од примера учесталог појављивања истог интернационализма у радовима на српском језику био би у *Увод у Нови завет* где се интернационализам **еванђеље** у укупном испитаном узорку од 1000 речи појављује 14 пута.

Интернационализми-номенклатуре у уџбеницима често су праћени објашњењима и етимолошким подацима. Наиме, аутори у заградама наводе претходну објашњену стручну реч или само објашњење дају у заградама. Каткад износе и проширена излагања о евентуалним променама значења речи кроз историју или у различитим срединама, и сл. Аутор оваквих научних радова постаје и сам лингвиста и служи се упућивањем на етимологију да би постигао одређене дидактичке циљеве. Тако, на пример, у *Увод у Нови завет* имамо:

Симон се сматра утемељивачем критичке библистике и **уводних библијских наука (исагогике)**, мада је он сам сматрао да историја модерне библијске критике почиње са Еразмовим критичко-филолошким радовима. (Драгутиновић, 2010, стр. 19)

Грчки израз „διαθήκη“ Тертулијан је на Западу превео јуродичким термином “testamentum” (понекад “instrumentum”). Отуда и наш “завет”, што је боље него “тестамент” на западним језицима (енгл. New Testament, нем. Neues Testament и сл.), али је опет недостатно. (Драгутиновић, 2010, стр. 34)

У раду Увод у Свето писмо Старог завета имамо следећи пример:

Најчешће се расправљало о каноничности књига Светог писма, а постављају се и извесна правила **ерминевтике (науке о тумачењу Светог писма)**. (Милин, 1991, стр. 13)

У уџбенику *Српска Православна Црква: прилози за историју* аутор стручну реч која би могла бити непознате читаоцу приликом првог помињања објашњава у загради, нпр:

За испосницу је саставио веома строг **типик (правило)** – Карејски типик. (Пузовић, 2000, стр. 5)

Један од аутора уџбеника на енглеском језику чини то на следећи начин:

At first, they bore the simple title ‘deacon’; the female ‘deaconess’ (*diakónissa*) is a later form. (Chadwick, 2003, стр. 54)

It was also called the Thanksgiving; in the Didache, Ignatius, and Justin this word is already technical: *eucharistia*. (Chadwick, 2003, стр. 56)

A consequence of this in the past has been the feeling among the clergy that so sacred a text as the central eucharistic prayer of consecration and offering, in Latin the ‘canon of the mass’, in Greek ‘**anaphora**’, should be mumbled, not said aloud, because it has mystery at its heart. (Chadwick, 2003, стр. 212)

Аутор наведене стране речи преноси транслитерацијом у енглески језик с грчког језика, издвајајући при том дату реч било косим словима или је ставља под знаке навода. Он од читалачке публике не може да очекује да ће дате речи умети да прочита у оригиналном писму (овде грчком алфавету), па им на овај начин приближава изворни облик.

Значење ових речи је претходно објашњено у реченици, или у тексту, а ова форма се јавља као вид додатне информације, коју реципијент као неопходну или макар пожељну треба по мишљењу аутора да усвоји.

3.3. Статистичка анализа радова научно-популарног подстила

Радови научно-популарног подстила по својим стилским карактеристикама налазе се на самој граници научног стила, попримајући елементе осталих стилова – најчешће књижевноуметничког, али и разговорног, у зависности од жанра, теме која се третира, као и од индивидуалности самог аутора. Следствено томе, радови научно-популарног подстила стилски су најудаљенији од радова строго научног стила, односно неке доминантне црте строго научног стила овде су присутне у мањој мери или готово одсутне. На лексичком плану удаљавање од дистинктивних особина језгреног строгог стила научних радова огледа се у знатно умањеном проценту употребљене термилошке лексике, како општенаучне тако и ускостручне, па тиме и интернационализама.

Удео интернационализама у радовима на енглеском језику далеко је мањи него што је то случај с радовима строго научног и уџбеничког подстила. Интернационализми учествују у просеку с око 5% у укупној ускостручној термилошкој лексици, а с око 0,6% у укупном фонду лексике – тачније у делу *How to Read the Bible* с око 8% (0,8% од укупне лексике), у раду *Living Prayer* око 6% (0,6% од укупне лексике), док у *The Orthodox Faith* с око 3% (0,3% од укупне лексике). У корпусу на српском језику удео интернационализама у укупној ускостручној термилошкој лексици износи око 4,5%, што у просеку чини 1% од укупног лексичког фонда – и то удео у Љубав – врховни закон бића износи око 0,6% (око 0,6% од укупне лексике), у раду *Разговори са професорима о вери* 9,2% (око 0,1% укупне лексике), док у *Православни катихизис* износи око 3,7% (око 0,1% укупне лексике).

У једном од научно-популарних радова на српском, аутор се чак бави етимологијом интернационализма **Месија** (хебраизма) на једноставан и приступачан начин:

Цео Стари завет је очекивање Сина Божијег, Богом обећаног *Месије* (јеврејска реч Месија се на грчком каже Христос, а и једно и друго значи – *Помазаник* – Цар). (Крстић, Д. и А. Радовић, 2003, стр. 20)

ЗАКЉУЧАК

На основу анализе дошли смо до следећих закључака. Употреба интернационализама у вези је првенствено с индивидуалним стилем сваког аутора, као и са циљном читалачком публиком коју аутор има, или треба да има у виду, када дело ствара. Аутори теолошких радова често прибегавају употреби интернационализама иако постоје одговарајуће речи у матерњем језику, желећи да тиме истакну и издвоје себе као припаднике научне заједнице. У радовима на српском језику најчешће је реч о интернационализму за који постоји одговарајући термин на матерњем језику, а који је и сам калк с грчког или црквенословенског језика.

Такође примећујемо да је међу интернационализмима већи број оних грчког порекла, што је вероватно последица чињенице, с једне стране, да су аутори тих текстова своје богословско образовање усавршавали у Грчкој где су се сусретали с оригиналним светоотачким и богословским текстовима на грчком језику, те је отуда можда у њиховим радовима већи број грцизама. С друге стране, бројни интернационализми су оригинално грчког порекла, али су преко латинског ушли у савремене језике.

Поред тога, неки аутори имају потребу да интернационализам додатно објасне иако су у питању академски радови, где то није неопходно када се узме у обзир циљна читалачка публика, и у ту сврху они неретко користе заграде.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аврамова, Ц., 2003. *Словообразователни тенденцији при съществителните имена в българския и чешкия език в края на XX век*. Sofia: Heron press.
2. Арнольд, И. В., 1990. *Стилистика современного английского языка: Стилистика декодирования*. Москва: Просвещение.

3. Бугаева, И. В., 2005. “Стилистические особенности и жанры религиозной сферы”. У: *Стилистика текста. Межвуз. Сборник научных трудов*. Н. Новгород: НГЛУ им. Н. А. Добролюбова, с. 3–11.
4. Гадомский, А. К., 2008. “Стилистический подход к изучению религиозного языка”. У: *Стил*, бр. 7, стр. 21–35. Београд: Међународно удружење Стил.
5. Гумовская, Г., 2008. *LSP: English for Professional Communication: Английский язык профессионального общения*. Москва: Аспект Пресс.
6. Драгићевић, Р., 2018. *Српска лексика у прошлости и данас*. Нови Сад: Матица српска, Одељење за књижевност и језик.
7. Katnić-Bakaršić, M., 1999. *Lingvistička stilistika*. Prague, Budapest: Open Society Institute, Center for Publishing Development Electronic Publishing Program.
8. Klikovac, D., 2008. *Jezik i moć: Ogledi iz sociolingvistike i stilistike*. Београд: XX век.
9. Кнежевић. И., 2010. *Теолошки дискурс енглеског и српског језика: лексичко-семантички и стилистички проблеми превођења*. Београд: Институт за теолошка истраживања.
10. Кнежевић. И., 2011а. “Интертекстуалност као дистинктивно обележје научног стила са посебним освртом на теолошке научне радове на енглеском и српском језику”. У: *Стил*, бр. 10, стр. 213–223.
11. Кнежевић. И., 2011б. “Неки правописни проблеми у теолошким научним текстовима на примерима из српског и енглеског језика”. У: *Крымско-польскии сборник научных работ*, том 9. Дни Анама Мицкевича в Крыму: Сб. ст. и материалов. Симферополь: Универсум, стр. 195–200.
12. Кнежевић. И., 2012а. “Композиција научних радова из области теологије”. У: Гадомски, А. К., Кончаревић, К. ур. *Теолингвистика: међународни тематски зборник радова = Теолингвистика: международный тематический сборник статей*. Београд: Православни богословски факултет, Институт за теолошка истраживања, стр. 192–199.
13. Кнежевић, И., 2012б. “Религијски стил и научни стил у области теологије: сличности и разлике”. У: *Стил*, бр. 11, стр. 151–161.
14. Кнежевић. И., 2016а. “Атипичне особине научног стила теолошких радова са примерима на српском и енглеском језику”. У: *Српски језик: студије српске и словенске*, серија I, год. XXI, стр. 277–289.
15. Кнежевић. И., 2016б. “Емоционално и експресивно у научном изразу теолошких радова на енглеском језику”. У: *Филолошки преглед*, XLIII, стр. 139–150.

16. Кнежевић, И., 2019. “Адаптација лексице црквенословенског порекла у научним теолошким радовима на српском и енглеском језику”. У: *Српски језик: студије српске и словенске*, Vol. 24, No. 1, стр. 565–573.
17. Кончаревић, К., 2010. “Научни стил руског језика у области теологије: лингвистички и лингводидактички аспекти”. У: *Српска теологија данас 2009: зборник радова*. Београд: Институт за теолошка истраживања ПБФ, стр. 414–427.
18. Crystal, D., 2018. “Whatever Happened to Theolinguistics”. У: Chilton, P., Kopytowska, M. ур. *Religion, language, and the human mind*. Oxford and New York: Oxford University Press, стр. 3–18. Преузето са: <http://www.davidcrystal.com/books-and-articles/religious-language> [31. 3. 2020].
19. Нуорлуото, Ј., 2017. *Језик Јована Стејућа: допринос историји стандардног српског језика код Срба*. Нови Сад: Матица српска; Београд: Завод за уџбенике: Вукова задужбина.
20. Тошовић, Б., 2002. *Функционални стилови*. Београд: Београдска књига.
21. Цвиллинг, М. Ј., 1989. “Специфика общестенно-научног текста (к вопросу о внутрстилевой дифференциации языка науки)”. У: Цвиллинг М. Ј. (ред.-сост.) *Разновидности и жанри научной прозы: Лингвостилистическое особенности: Сборник научных трудов*. Москва: Наука, с. 27–36.

ИЗВОРИ

ПРИМАРНИ ИЗВОРИ (КОРПУС) НА ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ

1. Bloom, A., 1966. *Living Prayer*. Springfield, IL: Templegate Publishers.
2. Burkett, D., 2002. *An Introduction to the New Testament and the Origins of Christianity*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Chadwick, H., 2003. *The Church in the Ancient Society: From Galilee to Gregory the Great*. Oxford: Oxford University Press.
4. Dunn, J. D. G., 2003. *(The Cambridge Companion to) St Paul*. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Нопко, Т., 1976. *The Orthodox Faith: Doctrine*. New York: The Department of Religious Education – Orthodox Church in America.
6. Meyendorff, J., 1982. *The Byzantine Legacy in the Orthodox Church*. New York: St Vladimir’s Seminary Press.

7. Schmemmann, A., 1974. *Of Water and the Spirit*. New York: St Vladimir's Seminary Press.
8. Tarazi, P. N., 1999. *The New Testament: An Introduction*. New York: St Vladimir's Seminary Press.
9. Ware, K., 2007. How to Read the Bible. Преузето са: <http://www.oca.org/Docs.asp?ID=180&SID=2>. [5. 8. 2020].

ПРИМАРНИ ИЗВОРИ (КОРПУС) НА СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

1. Драгутиновић, П., 2010. *Увод у Нови завет: Основи новозаветне веронауке*. Београд: Православни богословски факултет – Институт за теолошка истраживања.
2. Јевтић, А., 1990. *Духовност православља*. Београд: Храст.
3. Крстић, Д., Радовић, А. 2003. *Православни катихизис*. Београд: Хришћанска мисао.
4. Крстић, Д., 1971. “Љубав – врховни закон бића”. У: *Теолошки погледи: веронаучни часопис*, година 4, бр. 1, стр. 1–3. Београд: Архиепископија београдско-карловачка.
5. Лубардић, Б., 2001. “Евхаристијска теорија личности и православна веронаука”. *Богословље*, год. LXV (LIX), бр. 1–2, стр. 49–105. Београд: Православни богословски факултет.
6. Мајендорф, Ј., 2006. *Византијско наслеђе у Православној цркви*. Краљево: Епархијски управни одбор Епархије жичке.
7. Милин, Д., 1991. *Увод у Свето писмо Старог завета*. Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве.
8. Милин, Л., 1991. *Разговори са професорима о вери: Апологетска читанка 3*. Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве.
9. Перишић, В., 2001. Личност и суштина у теологији светог Григорија Паламе. *Свети Григорије Палама у историји и садашњости*. Србиње: Духовна академија Светога Василија Острошког, стр. 41–50.
10. Пузовић, П., 2000. *Српска Православна Црква: прилози за историју, књига 2*. Београд: Богословски факултет Српске Православне Цркве.

СЕКУНДАРНИ ИЗВОРИ (ЛЕКСИКОГРАФСКИ ИЗВОРИ И РЕЧНИЦИ)

1. Аyto, J., 2005. *Dictionary of Word Origins*. London: A&C Black. Преузето са: <https://epdf.pub/word-origins3614fb1227e6bc66395f8df79e544a3691633.html>. [31. 3. 2020].
2. Брија, Ј., 1999. *Речник православне теологије*. Београд: Хиландарски фонд при Богословском факултету СПЦ.
3. *Collins English Dictionary*, 1991. Glasgow: HarperCollins Publishers.
4. *Речник српског језика*, 2007. [Мирослав Николић ур.]. Нови Сад: Матица српска.
5. Цвитковић, И., 2009. *Речник религијских појмова*. Нови Сад: Прометеј.

COMPARATIVE ANALYSIS OF FOREIGN PROFESSIONAL LEXICON OF THE CORPUS OF THEOLOGICAL SCIENTIFIC PAPERS IN SERBIAN AND ENGLISH LANGUAGES

Summary

In this paper, we will analyze the words from the corpus of theological scientific works in Serbian and English, which are taken over mainly from Greek, Latin and Hebrew. In the case where there are appropriate translations, we will carry out the comparative analysis and, in addition, provide the results of the statistical analysis.

Key words: *functional stylistics, theolinguistics, comparative analysis, internationalisms, general scientific terminology, narrowly professional terminology, Serbian, English, statistical analysis.*